

نگاهی به بهداشت جهان در آستانه قرن بیست و یکم

نویسنده: دکتر حسن فجرک^۱، دکتر علی مهربانی توانا^۲

۵۰٪ افزایش یافته است و نسبت کودکان دیستانتی نیز افزایش چشم گیر نشان می دهد.

بطور خلاصه می توان گفت که جهان سال ۲۰۲۵ میلادی با جهان امروز خیلی متفاوت خواهد بود. رشد فزاینده تکنولوژی حتی مقایسه آنرا با سال ۱۹۵۰ میلادی نیز غیر قابل تصور خواهد نمود. جمعیت جهان تا سال ۲۰۲۵ به ۸ میلیارد نفر خواهد رسید یعنی در سال ۱۹۹۷ هر روز ۳۶۵۰۰۰ کودک متولد شده اند و ۱۴۰۰۰۰ انسان فوت نموده اند و بطور طبیعی حدود ۲۲۰۰۰۰ نفر به جمعیت جهان اضافه شده است.

تا پایان سال ۲۰۲۵ جمعیت افرادی که بالای ۶۵ سال سن دارند از ۳۹۰ میلیون در سال ۱۹۹۷ به ۸۰۰ میلیون نفر در آن سال خواهد رسید (از ۶/۶٪ به ۱۰٪ جمعیت کل جهان).

در قرن گذشته بیماری کشنده آبله از جهان رخت بریست و جهان عاری از ویروس این بیماری شد. در قرن آینده، جنگ بهداشتی بر علیه دو موضوع قطعی است:

۱- بیماریهای عفونی ۲- بیماریهای غیرواگیر قلب و عروق بسیاری از کشورهای در حال توسعه در معرض حمله این دو بیماری قرار خواهند داشت. بیماریهایی چون سرطانها، دیابت و ... در زندگی انسان نقش خود را خواهند داشت. HIV و AIDS در قرن بیست و یکم با انسان خواهند بود.

در چند دهه گذشته هر چند مشکل کمبود تغذیه و فقر بهداشتی در برخی از کشورهای جهان حل نگردید لیکن موفقیت‌هایی بشرح زیر بدست آمد که بنظر می رسد تا سال ۲۰۲۵ میلادی این موفقیت‌ها بیشتر رشد یابد.

نوزادان و کودکان:

در طی چند دهه گذشته میزان مرگ و میر در کودکان زیر پنج سال کاهش نشان می دهد. این میزان مرگ و میر در کودکان زیر پنج سال ۱۱ میلیون در سال ۱۹۹۵ بوده است که در مقایسه با میزان

در این نوشته به بررسی بهداشت جهان و جنبه های مختلف بهداشتی از ابعاد کمی و کیفی آن در پایان قرن بیستم خواهیم پرداخت.

۱- علی رغم دو جنگ جهانی بزرگ در نیمه اول قرن بیستم، میزان امید به زندگی از رشد مناسبی برخوردار بوده است. ۶۶ سال امید به زندگی برای سال ۱۹۹۸ در مقایسه با ۴۸ سال برای سال ۱۹۵۹ را می توان بعنوان یک شاخص موفقیت آمیز بهداشتی نام برد که پیش بینی می شود که این میزان به ۷۳ سال در پایان سال ۲۰۲۵ میلادی برسد. این نکته به لحاظ رشد قابل ملاحظه در تهیه آب آشامیدنی سالم، امکانات بهسازی محیط و بهداشت فردی و واکسیناسیون بوده است و بعلاوه برخی از بیماریهای عفونی مانند فلج اطفال و جذام نیز کاهش قابل ملاحظه ای داشته اند.

۲- میزان مرگ و میر طی سال گذشته ۲۱ میلیون نفر بوده است که از این تعداد ۲ نفر از ۵ نفر قبل از سن ۵۰ سالگی در گذشته اند. همچنین ۱۰ میلیون کودک قبل از اینکه پنجمین سال تولد آنها فرا رسد فوت نموده اند. مرگ و میر ۷/۴ میلیون نفر در بین افراد دارای سن ۲۰-۴۹ ساله رخ داده است.

۳- حداقل ۲ میلیون کودک که می توانستند توسط واکسیناسیون محافظت شوند، فوت نموده اند.

۴- هنوز نزدیک به ۸۰۰ میلیون نفر از جمعیت جهان هستند که در فقر زندگی می کنند و حتی از ضروری ترین نیازمندیهای غذایی نیز برخوردار نیستند.

قرن بیست و یکم حاوی یک چشم انداز روشن برای سلامت انسانهاست هر چند که دست یابی به آن بدون مشارکت ملل غیرممکن بنظر می رسد. بعلاوه این امر مستلزم سرمایه گذاری سطح بالای بهداشت برای مادران و زنان از سوی دولتها می باشد. در این راستا پیش بینی می شود که میزان ناتوانی ها و معلولیت ها به حداقل ممکن برسد و کیفیت سطح زندگی بالا برود.

۵- میزان سواد آموزی افراد نسبت به سال ۱۹۷۰ تقریباً بیش از

علی‌رغم امکان درمان کامل و بهنجاری افراد مسلول در حدود ۱/۸ میلیون نفر از افراد بالغ در سال ۱۹۹۷ در اثر ابتلا به بیماری AIDS جان خود را از دست داده‌اند و بیش بینی می‌شود که این میزان مرگ و میر در حال افزایش است.

در آینده کنترل بیماری‌های عفونی با واکسن امکان پذیرتر از استفاده از داروها خواهد بود.

بطور کلی بیماری‌های سرطانی، دیابت و بیماری‌های روانی در کشورهای صنعتی رو به تزاید و بیماری‌های قلبی و سکنه مغزی در اینگونه کشورها رو به کاهش خواهد بود. هر چند میزان مرگ و میر در اثر ابتلا به سرطانها افزایش یافته است.

در کشورهای در حال توسعه بیماری‌های غیرواگیر نیز در حال افزایش است و از جمله عوامل مؤثر (RISK FACTORS) می‌توان استعمال دخانیات را نام برد. بعلاوه بیماری‌های عفونی همچنان یکی از مشکلات بهداشتی اینگونه کشورها تلقی می‌شود.

سرطان بعنوان یکی از علل مرگ و میر علی‌رغم پیشرفت‌های وسیع در امر تحقیقات آن محسوب می‌شود. با تشخیص بوقوع تنها ۱/۳٪ از سرطانها قابل درمان هستند. هر چند که تعداد زیادی از سرطانها با استفاده از اقدامات بهداشتی مانند خودداری از کشیدن سیگار و رعایت اصول تغذیه و بهداشت قابل پیشگیری می‌باشند. در سال ۲۰۲۵ میلادی روند برخی از بیماریها به شرح زیر خواهد بود:

مجموعاً ریسک ابتلا به بیماری‌های سرطانی در کشورهای در حال توسعه افزایش خواهد یافت، منتهی در کشورهای صنعتی و توسعه یافته روند ثابتی از این بیماریها بدون کاهش باقی خواهد ماند. در کشورهای صنعتی برخی از سرطانها، نسبت به بقیه از شیوع بیشتری برخوردار خواهد بود.

موارد ابتلا و مرگ و میر ناشی از سرطان ریه بعلت استعمال دخانیات و تغذیه غیراصولی افزایش خواهد یافت و میزان مرگ و میر سرطان ریه در زنان در کشورهای صنعتی از رشد بیشتری برخوردار خواهد شد.

موارد سرطان رحم در زنان در کشورهای صنعتی به لحاظ مطالعه غربالگری (SCREENING) کاهش خواهد یافت، هر چند که استفاده از واکسن در سرطان رحم در کشورهای صنعتی و غیرصنعتی مؤثر خواهد بود.

ابتلا به سرطان کبد بعلت اقدامات واکسیناسیون بر علیه هپاتیت نوع B در مجموع کاهش خواهد یافت.

مرگ و میر در این سن (زیر پنج سال) که ۴۱ میلیون نفر در سال ۱۹۵۹ بوده است به نصف تقلیل یافته و بنظر می‌رسد که میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال در سال ۲۰۲۵ میلادی یا سیر نزولی بیشتری به ۵ میلیون نفر کاهش یابد.

میزان مرگ و میر کودکان زیر یکسال در سال ۱۹۵۵، ۱۴۸ در هزار بوده است و این میزان در سال ۱۹۹۵ به ۵۹ در هزار کاهش یافت و بیش بینی می‌شود که این میزان به ۲۹ در هزار تا پایان سال ۲۰۲۵ میلادی کاهش یابد.

در سال ۱۹۹۷، از ۱۰ میلیون مورد مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال، ۹۷٪ آن در کشورهای در حال توسعه رخ داده است و بیشتر علل آن ابتلا به بیماری‌های عفونی مانند پنومونی یا اسهال همراه با سوء تغذیه بوده است.

بیشتر این مرگ و میرها در کودکان زیر ۵ سال قابل پیشگیری هستند. حداقل ۲ میلیون مرگ و میر از این تعداد در هر سال می‌توانند با استفاده از واکسیناسیون پیشگیری شوند.

تقریباً ۲۵ میلیون کودک زیر وزن طبیعی (LOW-BIRTH-WEIGHT) هر سال متولد می‌شوند. آنها بزودی یا تلف شده و یا دچار عفونت‌ها و نارسائی‌های ناشی از این بیماریها می‌شوند.

یکی از بزرگترین خطرات برای کودکان در قرن بیست و یکم، پخش و گسترش بیماری ایدز HIV خواهد بود. در سال ۱۹۹۷، ۵۹۰/۰۰۰ کودک زیر سن ۱۵ سال به HIV آلوده شدند.

- افراد بالغ:

در مقیاس جهانی، افراد بالغ بیشتر می‌توانند زنده بمانند و آنها بخاطر اقدامات بهداشتی در طی پنجاه سال گذشته در مواقعی که آنان کودک بودند ایبدمی بیماری‌های عفونی مانند بیماری سل و بیماری‌های تنفسی بهتر تحت کنترل قرار گرفت.

در عین حال بیشتر از ۱۵ میلیون افراد بالغ بین ۲۰-۶۴ سال هر ساله فوت می‌کنند که بیشتر این مرگ و میرها قابل پیشگیری هستند.

تراژدی این است که هر سال ۵۸۵۰۰۰ خانم حامله در اثر حاملگی و یا در حین بدنیا آوردن فرزند خود جان خود را از دست می‌دهند.

سالانه بین ۲-۳ میلیون نفر در سال در اثر بیماری سل از بین می‌روند.

روی روند بهداشت در قرن بیست و یکم نیز تأیید خواهد گذاشت.

پراکنش بیماریها و آخرین گزارشات مربوط به

آنها:

بر طبق آخرین اطلاعات سازمان بهداشت جهانی (WHO) از ۵۰ میلیون مرگ و میر ثبت شده در سال ۱۹۹۷ یک سوم (۳۳٪) مربوط به وقوع بیماری در اثر مبتلا شدن به بیماریهای عفونی یا پارازیتها از قبیل بیماری حاد مستقیم تنفسی، سل، اسهال، ایدز یا مبتلایان به HIV و مالاریا می باشد. ۲۹٪ مرگ و میرها ناشی از گرفتاری مستقیم قلبی عروقی از قبیل بیماریهای کرونر قلب یا بیماریهای دریچه ای قلب و در حدود ۱۲٪ مرگ و میرها ناشی از انواع سرطان بوده است.

در خلال چند دهه گذشته تلاشها و پیشرفتهای خوبی در کنترل بیماریهای عفونی صورت گرفته است، بطوریکه بعضی از این بیماریها بطور کلی ریشه کن شده و بعضی تقریباً از یک مشکل حاد سیستمهای بهداشتی خارج گشته و تعدادی نیز همچنان در حال ستیز با روشهای درمانی هستند. زمانیکه برنامه توسعه یافته WHO در سال ۱۹۷۴ جهت تعمیق روشهای واکسیناسیون شروع شد، نزدیک به هشتاد درصد کودکان نسبت به بیماریهای خطرناکی مانند دیفتیری، کزاز، سیاه سرفه، فلج اطفال، سرخک و سل واکسینه شدند که نسبت به آمار ۵٪ شروع برنامه در سال ۱۹۷۴ رقم بسیار قابل توجهی است.

بیماری سل:

عالی رغم مبارزه خوبی که از سه دهه پیش تاکنون در کنترل بیماری سل آغاز شده است ولی امروزه برگشت مجدد این بیماری با توانائیهای بیشتر در همه گیری سبب شده است که هر سال نزدیک به سه میلیون نفر مرگ و میر و نزدیک به ۷/۳ میلیون موردیهای جدید به بیماران قبلی افزوده شوند. از سال ۱۹۹۳ WHO به کلیه کشورها اخطار کرده است که سل به یک مشکل جهانی تبدیل شده است، بطوریکه هر ساله ۳ میلیون مورد جدید در جنوب شرق آسیا و دو میلیون مورد جدید نیز در شمال آفریقا گزارش می شود. در اروپا بدلیل فاکتورهای خطر آفرین بیشتر در شیوع بیماری ایدز یک سوم تمام بیماران مبتلا به سل کسانی هستند که قبلاً HIV مثبت بوده و ثابت شده است که این افراد سیبه بیشتر از سایر بیماران مستعد دریافت بیماری سل می باشند. در حال حاضر تخمین زده می شود که

ابتلا به دیابت در افراد بالغ از ۱۴۳ میلیون در سال ۱۹۹۷ به ۳۰۰ میلیون نفر در سال ۲۰۲۵ میلادی خواهد رسید.

افراد مسن:

تا سال ۲۰۲۵ میلادی بیش از ۸۰۰ میلیون نفر انسان بالای ۶۵ سال در جهان وجود خواهد داشت که ۲/۳ آنها در کشورهای در حال توسعه زندگی خواهند نمود. - تا سال ۲۰۲۵ میلادی، تنها در چین ۲۷۴ میلیون انسان بیش از ۶۰ سال وجود خواهند داشت که به تنهایی به اندازه جمعیت فعلی ایالات متحده خواهد بود.

جمعیت افراد مسن در جهان بویژه در کشورهای آمریکای لاتین (آسیا) در طی ۳۰ سال آینده افزایش خواهد یافت (افزایش ۳۰۰٪)

بسیاری از بیماریهای مزمن در افراد مسن بطور موفقیت آمیز، تشخیص، پیشگیری و درمان شده و منابع مالی لازم برای تحقق آن تأمین خواهد شد.

زنان

بیش از ۵۰٪ از زنان باردار در کشورهای در حال توسعه از کم خونی (ANAEMIA) رنج می برند.

در حدود ۵۸۵۰۰۰ زن در اثر عوارض ناشی از بارداری از بین می روند. هر چند که رسک مرگ زنان باردار اروپا ۱ در ۱۴۰۰ نفر زن باردار می باشد. در آسیا این میزان ۱ نفر به ازای هر ۶۵ نفر می باشد و در آفریقا یک نفر به ازای هر ۱۶ نفر می باشد.

تخمین زده شده است که ۵۰ میلیون نفر از زنان در کشورهای در حال توسعه بطور جدی از کم وزنی و حدود ۴۵۰ میلیون نفر از بیماریهای گواتر (hyperthyroid) رنج می برند.

برنامه های بهداشت در قرن بیست و یکم:

مهمترین تأکید سازمان جهانی بهداشت پرکردن فاصله (gap) بین افراد فقیر و ثروتمند است و توصیه شده است که منابع بطور مؤثر برای کسانی که به آن نیازمند هستند هزینه شود.

تلاش سازمان جهانی بهداشت بر ریشه کنی و کنترل بیماریهایی چون مالاریا و سل قرار دارد و تلاش بر علیه بیماریهای نوظهور نیز شامل می گردد.

رشد اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی در طی ۵۰ ساله اخیر بر

سوشهای مایکوباکتریوم که نسبت به یک یا دو دارو مقاومند نزدیک به پنجاه میلیون نفر را آلوده کرده باشند.

۳- مننژیت:

منطقه ایبدمیک مننژیت که بنام «گمربند مننژیت» نامیده شده است در آفریقا از کشور سنگال شروع شده و تا اتیوپی یا در بر گرفتن نزدیک به ۱۵ کشور و با جمعیتی در حدود سیصد میلیون نفر گسترش دارد.

۳- مالاریا:

در سال ۱۹۵۴ نزدیک به ۲/۵ میلیون بیمار مبتلا به مالاریا سرنوشتی جز مرگ نداشته و شیوع بیماری نیز در یمنه جهانی قریب به ۲۵۰ میلیون نفر بوده است، اما امروزه سالانه ۲/۷-۱/۵ میلیون مرگ و میر و نزدیک به ۵۰۰-۳۰۰ میلیون مبتلا به مالاریا تخمین زده شده است که ۹۰٪ مبتلایان در آفریقا بوده و بیماری در صد کشور بصورت آندمیک وجود دارد. هدف استراتژیک WHO در حال حاضر کاهش مرگ و میر بیماری حداقل به میزان ۲۰٪ مرگ و میر ثبت شده از این بیماری در سال ۱۹۹۵ و تا سال ۲۰۰۰ رسیدن به سطح ۷۵٪ ابتلاء به بیماری در این سال در کشورهای آندمیک است.

۴- بیماری دانگ و تب هموراژی دانگ:

این بیماری از صد کشور غیر از کشورهای اروپائی گزارش شده است. بیماری دانگ و شکل خطرناک تر آن تب هموراژی دانگ (DHF) که درمان تا آخر عمر نیاز دارد در مواقعی بصورت شیوع ناگهانی در کشورهای آمریکای جنوبی و جنوب شرق آسیا از قبیل برزیل، کوبا، هند و سریلانکا گزارش می شود. از آنجائیکه هنوز هیچ واکسن یا داروی مؤثری در درمان قطعی بیماری وجود ندارد، استراتژی WHO بر کنترل پیشگیری از بیماری از طریق محدودیت تماس با افراد آلوده و در مناطق آلوده است.

۵- سرخک:

این بیماری هنوز در بین بیماریهای قابل پیشگیری از طریق واکسن سردسته و مسبب مرگ و میر در کودکان باقی مانده و در شش ناحیه وسیع از نواحی تحت کنترل WHO شیوع دارد. بیماری، علی رغم پیشرفتهای عالی در سالهای اخیر در جهت کنترل و پیشگیری از آن، در قاره آمریکای جنوبی هر ساله یک میلیون کودک قربانی

می گردد. همچنین بعلت تحت پوشش قرار گرفتن نیمی از کشورهای آفریقایی در برنامه های واکسیناسیون شیوع و انتشار آن در این منطقه هنوز قریباً تیان زیادی می گیرد.

۶- کزاز:

سومین عامل مرگ و میر در اطفال پس از سرخک و سیاه سرفه است که این بیماری نیز از دسته بیماری قابل پیشگیری هنوز کشنده است. بطوریکه در تمام کشورهای تحت پوشش WHO، به استثناء اروپا، در سال ۱۹۸۰ نزدیک به یک میلیون کودک و در دهه نود تقریباً هر سال ۷۳۰/۰۰۰ مرگ و میر از این بیماری ثبت شده است. در سال ۱۹۹۷ با تخمین WHO نزدیک به ۲۵۰/۰۰۰ مرگ و میر از این بیماری گزارش شده است.

طبق آخرین گزارش WHO این بیماری در کشورهای اروپای شرقی و غربی و آمریکای شمالی به همراه کشورهای خاور میانه و ایران ریشه کن شده است.

۷- تراخم:

این بیماری با عدم درمان مناسب به کوری منتهی می شود و بعنوان یکی از اهداف مهم WHO این است که تا سال ۲۰۲۰ جهت ریشه کن نمودن کامل آن برنامه ریزی تدارک دیده است. گزارش شده است که در آفریقا و آسیا نزدیک به شش میلیون فرد نابینا در اثر ابتلاء به تراخم بینائی خود را از دست داده و امروزه نزدیک به ۱۵۲ میلیون نفر مبتلا به تراخم در مناطق آلوده وجود دارد که تحت درمان هستند.

۸- فلج اطفال:

از سال ۱۹۹۵ که واکسن فلج اطفال بصورت تزریقی معرفی شد تاکنون که شکل مناسب تر خوراکی پیشگیری و کاربرد آن را آسان تر نموده است، بیماری در اغلب نقاط دنیا ریشه کن شده است. بیماری پولیو در کلیه کشورهای آمریکا و کشورهای همجوار اقیانوس اطلس ریشه کن شده ولی در کشورهای شبه قاره هند و کشورهای مرکزی و جنوب غربی آفریقا و بعضی از کشورهای شرق دریای مدیترانه هنوز بصورت آندمیک شیوع دارد. برنامه WHO ریشه کن نمودن کامل بیماری تا سال ۲۰۰۰ است.

۹- بیماری ویروسی هپاتیت B:

۱۰- بیماری ویروسی هپاتیت C:

این بیماری برای اولین بار در سال ۱۹۸۹ شناسایی شد (HCV) و در اغلب کشورهای پیشرفته همچنین بعضی از کشورهای جهان سوم مشکل عمده‌ای است. بر اساس یک گزارش تحقیقی توسط WHO نزدیک به ۳٪ جمعیت جهان به این ویروس آلوده هستند و نزدیک به ۱۷۰ میلیون نفر حامل مخفی ویروس در کبد خود می‌باشند. تخمین زده شده است که در ایالات متحده آمریکا نزدیک به چهار میلیون بیمار وجود داشته (چهار برابر بیشتر از بیماران HIV) و هر سال در این کشور نزدیک به ده هزار نفر در اثر این بیماری می‌میرند. در فرانسه نزدیک به ۶۵۰,۰۰۰ بیمار وجود داشته و در استرالیا نیز گزارش شده است که تعداد مبتلایان به HCV بسیار بیشتر از HIV است. اگرچه این بیماری به اندازه HIV و HBV سرعت شیوع و فراگیری ندارد ولی مدت درمان بسیار طولانی آن و گرفتاری کبد بمدت زیاد این بیماری را در زمره بیماریهای خطرناک درآورده است.

بیماری هپاتیت B یا HBV یک مشکل جهانی است. ۶۶٪ جمعیت جهان در نقاطی زندگی می‌کنند که بیماری در آنجا شیوع دارد. بر اساس آخرین گزارش WHO نزدیک به دو میلیارد نفر در گذشته یا در حال حاضر نشانه‌ای از بیماری HBV داشته و نزدیک به ۳۵۰ میلیون نفر در کبد خود بیماری را بطور نهفته حمل می‌کنند. ویروس این بیماری در نزدیک به ۸۰-۶۰ درصد موارد علت اصلی سرطانهای کبد است که سومین عامل مرگ و میر سرطان کبد در غرب و جنوب غربی آسیا و در کشورهای حاشیه صحرای مرکزی آفریقا همچنین در مرکز آفریقا ثبت شده است. با اینحال مؤثرترین شیوه مبارزه، واکسیناسیون بر علیه HBV جهت ممانعت از انتقال بیماری است. از زمانیکه WHO به کشورها در خصوص شروع واکسیناسیون بر علیه این بیماری توصیه‌های خود را آغاز نمود ۹۰ کشور این برنامه را شروع کرده و پیش بینی WHO این است که تا سال ۲۰۰۱ نزدیک به ۸۰٪ کودکان از ابتلاء به این بیماری مصون خواهند شد.

References:

The world Health Report, Life in the 21st Century, a vision for all, WHO, Geneva, 1998.